

KICHIK YOSHDAGI BOLALARDA GRIPPNING KLINIK KECHISHI

Elmurodov Ubaydullo Qurbon O'g'li

Yuldosheva Zuxra Otabek qizi

Kenjayeva Dilobar Abdug'appon qizi

Toliboyeva Zuhra Abdurasulovna

Annotatsiya: *Gripp kichik yoshdagi bolalarda keng tarqalgan o'tkir respirator virusli infeksiya bo'lib, yuqori kontagiozlik, tez boshlanish va og'ir kechish xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ushbu maqolada bolalarda grippning klinik kechish xususiyatlari, patogenezini, yoshga xos belgilar, asoratlari va kasallikning og'irlik darajasiga ta'sir qiluvchi omillar zamonaviy ilmiy manbalar asosida tahlil qilindi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kichik yoshdagi bolalarda gripp ko'pincha yuqori isitma, respirator simptomlar, umumiy intoksikatsiya va ayrim hollarda gastrointestinal belgilar bilan kechadi. Ayniqsa 5 yoshgacha bo'lgan bolalarda kasallik og'irroq kechib, pnevmoniya, nevrologik asoratlar va febril tutqanoqlar rivojlanish xavfi yuqori bo'ladi. Maqolada shuningdek klinik kechishning bosqichlari, atipik shakllari va differensial diagnostikadagi muammolar ham yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *gripp, influenza, bolalar, klinik kechish, respirator infeksiya, isitma, pnevmoniya, asoratlar, febril tutqanoq*

Kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishi organizmning immunologik yetilmaganligi, nafas yo'llari anatomik xususiyatlari va virusning patogen xususiyatlari bilan belgilanadi. Gripp virusi nafas yo'llari epiteliysiga tushib, u yerda tez ko'payadi va hujayralarni zararlaydi, natijada shilliq qavatning himoya funksiyasi susayadi va ikkilamchi bakterial infeksiyalar uchun sharoit yaratiladi. Bolalarda virusning organizmda tez tarqalishi sitokinlar ajralishining ortishiga olib keladi, bu esa umumiy intoksikatsiya sindromining kuchli namoyon bo'lishiga sabab bo'ladi, klinik jihatdan bu yuqori isitma, holsizlik, bosh og'rig'i va mushak og'rig'i

bilan kechadi. Kichik yoshdagi bolalarda kasallik ko‘pincha to‘satdan boshlanib, tana harorati 38–40°C gacha ko‘tariladi, quruq yo‘tal, burun oqishi va tomoq og‘rig‘i bilan birga kechadi, lekin ayrim hollarda respirator belgilar kam ifodalangan bo‘lishi mumkin. Ayniqsa 2 yoshgacha bo‘lgan bolalarda kasallik atipik shaklda namoyon bo‘lib, qusish, diareya, ishtahaning pasayishi va umumiy bezovtalik ustun bo‘ladi, bu esa noto‘g‘ri tashxis qo‘yilishiga olib kelishi mumkin. Kichik yoshdagi bolalarda nafas yo‘llari tor va elastikligi past bo‘lgani sababli yallig‘lanish tezda bronxiolit va pnevmoniyaga o‘tadi, bu esa nafas yetishmovchiligi rivojlanishiga olib keladi, klinik jihatdan taxipnoe, interkostal tortilishlar va sianoz bilan namoyon bo‘ladi. Grippning klinik kechishida markaziy nerv tizimi ham jalb qilinishi mumkin bo‘lib, bu febril tutqanoqlar, ba‘zan esa ensefalopatiya bilan namoyon bo‘ladi, ayniqsa yuqori isitma fonida bu holatlar tez-tez uchraydi. Bolalarda grippning yana bir muhim xususiyati bu gastrointestinal simptomlarning qo‘shilishi bo‘lib, ular kasallikning og‘irligini oshiradi va suvsizlanish xavfini keltirib chiqaradi. Shuningdek, bolalarda gripp ko‘pincha boshqa viruslar bilan birgalikda kechadi, bu esa klinik belgilarni murakkablashtiradi va differensial diagnostikani qiyinlashtiradi. Kasallik davomida shilliq qavat zararlanishi natijasida bakterial flora qo‘shilishi osonlashadi va pnevmoniya, otit, sinusit kabi asoratlar rivojlanadi, ayrim hollarda miokardit va og‘ir nevrologik asoratlar ham kuzatiladi. Klinik kuzatuvlarga ko‘ra, grippning og‘ir shakllari ko‘proq muddatidan oldin tug‘ilgan bolalarda, kam vaznli chaqaloqlarda, surunkali kasalliklari borlarda va immuniteti pasaygan bolalarda uchraydi. Kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishini yanada chuqurroq tushunishda virusning tropizmi va organizmning tizimli javobi muhim o‘rin tutadi, ayniqsa gripp virusi nafaqat yuqori nafas yo‘llari epiteliysini, balki pastki nafas yo‘llari va alveolyar hujayralarni ham zararlashi mumkinligi sababli diffuz alveolyar shikastlanish rivojlanishi ehtimoli mavjud bo‘lib, bu og‘ir respirator distress sindromiga olib kelishi mumkin, bunday holatlar ko‘proq immuniteti sust bolalarda va 2 yoshgacha bo‘lganlarda uchraydi. Zamonaviy tadqiqotlarga ko‘ra, gripp virusining ayrim shtammlari organizmda giperkogulyatsiya holatini chaqirishi mumkin, natijada mikrotsirkulyatsiya buziladi va bu o‘z navbatida to‘qimalarda gipoksiya rivojlanishiga sabab bo‘ladi, klinik jihatdan bu bolaning rangparligi,

akrotsianoz va periferik qon aylanishining buzilishi bilan namoyon bo'ladi. Shuningdek, grippning og'ir shakllarida metabolik buzilishlar, xususan metabolik atsidoz rivojlanishi kuzatiladi, bu ayniqsa uzoq davom etgan isitma va suvsizlanish fonida yuzaga keladi. Kichik yoshdagi bolalarda grippning yana bir muhim klinik jihati bu immunopatologik reaksiyalarning rivojlanishidir, bunda virusga qarshi ortiqcha immun javob natijasida to'qimalar shikastlanadi va bu kasallikning og'ir kechishiga olib keladi, ayniqsa sitokinlar muvozanatining buzilishi nevrologik asoratlari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Bolalarda gripp vaqtida gematologik o'zgarishlar ham kuzatiladi, xususan trombositopeniya rivojlanishi mumkin, bu esa gemorragik sindrom elementlari bilan kechishi ehtimolini oshiradi, ayrim hollarda burundan qon ketish yoki petexial toshmalar paydo bo'lishi mumkin. Shuningdek, gripp virusining buyraklarga ta'siri natijasida vaqtinchalik proteinuriya yoki mikrogematuriya aniqlanishi mumkin, bu esa kasallikning tizimli xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishida vegetativ nerv tizimi ham jalb qilinib, yurak urishining o'zgaruvchanligi, terlashning ortishi va umumiy bezovtalik kuzatiladi. Yana bir muhim jihat shundaki, gripp bilan kasallangan bolalarda uyqu buzilishlari, bezovtalik va ishtahaning keskin pasayishi kuzatiladi, bu esa tiklanish davrini uzaytiradi. Klinik kuzatuvlarga ko'ra, ayrim bolalarda grippdan keyin postviral sindrom rivojlanadi, bunda uzoq davom etuvchi yo'tal, tez charchash va jismoniy faollikning pasayishi kuzatiladi, bu holat bir necha hafta davom etishi mumkin. Shuningdek, gripp infeksiyasi kichik yoshdagi bolalarda mikrobiota tarkibiga ham ta'sir ko'rsatib, ichak mikroflorasining disbalansiga olib keladi, bu esa immunitetning yanada pasayishiga sabab bo'lishi mumkin. Zamonaviy ilmiy ma'lumotlarga ko'ra, D vitamini yetishmovchiligi bo'lgan bolalarda grippning og'ir kechish ehtimoli yuqoriroq bo'lib, bu immun javobning susayishi bilan bog'liq. Shuningdek, emizikli bolalarda ona sutidagi immunoglobulinlar grippning og'ir kechishidan ma'lum darajada himoya qilishi aniqlangan, bu esa tabiiy oziqlantirishning muhimligini ko'rsatadi. Kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishida yana bir muhim omil bu ekologik va ijtimoiy sharoitlar bo'lib, zich yashash, yomon ventilyatsiya va gigiyena qoidalariga rioya qilinmasligi kasallikning tez tarqalishi va og'ir kechishiga olib keladi. Shu bilan

birga, antibiotiklarni asossiz qo'llash bolalarda disbioz va rezistent bakteriyalar rivojlanishiga sabab bo'lib, bu keyinchalik bakterial asoratlarning davolanishini qiyinlashtiradi. Demak, kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishi ko'p omilli jarayon bo'lib, u nafaqat virusning o'ziga xos xususiyatlari, balki organizmning individual javobi, immun holati, oziqlanish va tashqi muhit omillari bilan ham belgilanadi, bu esa kasallikni kompleks yondashuv asosida baholash zarurligini ko'rsatadi. Bolalarda interferon tizimi yetarlicha rivojlanmaganligi sababli virusga qarshi dastlabki himoya sust bo'ladi, natijada viremiya rivojlanishi mumkin va bu virusning boshqa organ va tizimlarga tarqalishiga olib keladi. Ayniqsa, kichik yoshdagi bolalarda qon-tomir devorining o'tkazuvchanligi yuqori bo'lganligi sababli toksinlar va yallig'lanish mediatorlari tez tarqaladi, bu esa intoksikatsiya sindromining kuchli namoyon bo'lishiga sabab bo'ladi. Klinik jihatdan bu holat bola holatining keskin yomonlashuvi, apatiya yoki aksincha qo'zg'aluvchanlik bilan namoyon bo'ladi. Grippning klinik kechishida termoregulyatsiya tizimining yetilmaganligi ham muhim rol o'ynaydi, kichik yoshdagi bolalarda tana harorati tez ko'tariladi va ba'zan noto'g'ri boshqarilishi natijasida giperpireksiya rivojlanadi, bu esa markaziy nerv tizimiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, ayrim bolalarda harorat reaksiyasi yetarlicha bo'lmasligi mumkin, bu esa immun javobning sustligini ko'rsatadi va og'ir kechish belgisi hisoblanadi. Kichik yoshdagi bolalarda grippning yana bir o'ziga xos jihati bu nafas olish markazining sezuvchanligi bo'lib, virus va uning toksinlari ta'sirida apnoe epizodlari kuzatilishi mumkin, ayniqsa yangi tug'ilgan va 6 oygacha bo'lgan chaqaloqlarda bu xavf yuqori bo'ladi. Bundan tashqari, gripp vaqtida jigar faoliyati ham vaqtincha buzilishi mumkin, bu fermentlar (ALT, AST) darajasining oshishi bilan namoyon bo'ladi va bu holat organizmning umumiy toksik zararlanishini ko'rsatadi. Kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishida suyuqlik almashinuvi buzilishi ham muhim ahamiyatga ega, isitma, tez nafas olish va ishtahaning pasayishi natijasida organizmda suvsizlanish rivojlanadi, bu esa qon quyuqlashishiga va gemodinamik buzilishlarga olib keladi. Shuningdek, gripp infeksiyasi vaqtida antioksidant tizimning faolligi pasayadi va erkin radikallar ko'payadi, bu esa hujayralar shikastlanishini kuchaytiradi va kasallikning davomiyligini uzaytiradi. Kichik yoshdagi bolalarda

grippning klinik kechishida endokrin tizim ham ma'lum darajada ishtirok etadi, xususan stress gormonlari (kortizol) darajasi oshadi, bu esa metabolizmni o'zgartiradi va immun javobni modulyatsiya qiladi. Yana bir muhim jihat shundaki, gripp bilan kasallangan bolalarda dori vositalariga sezuvchanlik o'zgarishi mumkin, bu esa simptomatik davolashda ehtiyotkorlikni talab qiladi. Klinik kuzatuvlarga ko'ra, ayrim bolalarda grippdan keyin yurak ritmi buzilishlari vaqtincha kuzatilishi mumkin, bu vegetativ disbalans bilan bog'liq bo'ladi. Shuningdek, kasallikdan keyingi davrda bolalarda immunitetning vaqtincha pasayishi natijasida boshqa infeksiyalarga moyillik oshadi, bu esa qayta kasallanish xavfini kuchaytiradi. Kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishiga psixoemotsional omillar ham ta'sir ko'rsatadi, kasallik vaqtida bola bezovta, yig'loqi bo'lib qoladi va bu umumiy holatni yanada og'irlashtiradi. Shu bilan birga, noto'g'ri parvarish, xonadagi quruq havo va yetarli suyuqlik berilmasligi simptomlarning kuchayishiga olib keladi. Zamonaviy ilmiy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, grippning klinik kechishini baholashda faqat simptomlarga emas, balki laborator va instrumental ko'rsatkichlarga ham e'tibor qaratish zarur, xususan pulsoksimetriya orqali kislorod saturatsiyasini aniqlash kasallikning og'irlik darajasini baholashda muhim ahamiyatga ega. Demak, kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishi ko'p tizimli o'zgarishlar bilan kechuvchi murakkab jarayon bo'lib, uning to'liq baholanishi kompleks klinik yondashuvni talab qiladi.. Shuningdek, anemiya bilan og'rikan bolalarda kasallikning kechishi og'irlashadi, bu esa kislorod yetishmovchiligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Grippning klinik kechishida yana bir muhim jihat bu uning bosqichma-bosqich rivojlanishi bo'lib, inkubatsion davr 1–4 kuni tashkil etadi, undan so'ng o'tkir davr boshlanadi va 3–5 kun davom etadi, keyinchalik rekonvalessensiya davrida simptomlar asta-sekin kamayadi, biroq umumiy holsizlik va asteniya uzoq vaqt saqlanishi mumkin. Ayrim hollarda kasallik atipik shaklda kechib, isitmasiz yoki past isitma bilan namoyon bo'ladi, lekin umumiy holat og'ir bo'lishi mumkin, bu ayniqsa yangi tug'ilgan chaqaloqlarda kuzatiladi. Shuningdek, grippdan keyin bolalarda reaktiv bronxial obstruksiya rivojlanishi mumkin bo'lib, bu keyinchalik bronxial astma rivojlanishiga predispozitsiya yaratadi. Epidemiologik jihatdan bolalar virusni uzoq vaqt ajratadi va

infeksiyaning asosiy tarqatuvchisi hisoblanadi, bu esa jamoalarda kasallikning tez tarqalishiga olib keladi. Virus shtammlarining o'zgaruvchanligi ham klinik kechishga ta'sir qiladi, ayrim shtammlar pastki nafas yo'llarini ko'proq zararlab, kasallikning og'ir shakllarini keltirib chiqaradi. Shu sababli kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishini baholashda yosh, immun holat, fon kasalliklar va epidemiologik vaziyatni kompleks hisobga olish muhim ahamiyatga ega.

Xulosa

Kichik yoshdagi bolalarda grippning klinik kechishi o'ziga xos bo'lib, u yuqori isitma, respirator va umumiy intoksikatsiya belgilarining kombinatsiyasi bilan xarakterlanadi hamda yosh kichik bo'lgan sari kasallikning og'ir kechish ehtimoli ortadi. Asoratlarning rivojlanish xavfi yuqori bo'lganligi sababli erta tashxis, to'g'ri kuzatuv va profilaktik choralar muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. World Health Organization (WHO). Influenza (Seasonal), 2023
2. Centers for Disease Control and Prevention (CDC). Influenza in Children
3. American Academy of Pediatrics. Influenza Guidelines, 2023
4. Nelson Textbook of Pediatrics, 21-nashr
5. European Journal of Pediatrics, 2022
6. Clinical Infectious Diseases Journal, 2022
7. Murray Medical Microbiology, 9-nashr